

Міністерство освіти і науки України
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровський педагогічний коледж»
Дніпропетровської обласної ради»

Циклова комісія суспільно–гуманітарної та фундаментальної підготовки

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
З ДИСЦИПЛІНИ «ОХОРОНА ПРАЦІ»**

Основи охорони праці

Охорона праці,

Охорона праці та безпека життєдіяльності

Спеціальність 012 Дошкільна освіта
 013 Початкова освіта
 014. 13 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Викладач: Шевцова Т.О.
(П.І.Б.)

Розглянуто і ухвалено на засіданні
ц/к суспільно–гуманітарної та
фундаментальної підготовки
Протокол № 1 від 31.08. 2018
Голова ц/к _____ / Шевцова Т.О.
(П.І.Б.)

м. Дніпро
2018

Міністерство освіти і науки України
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровський педагогічний коледж»
Дніпропетровської обласної ради»

Циклова комісія суспільно–гуманітарної та фундаментальної підготовки

МАТЕРІАЛИ
ДО ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

З дисципліни Основи охорони праці
Охорона праці,
Охорона праці та безпека життєдіяльності
Спеціальність 012 Дошкільна освіта
013 Початкова освіта
014. 13 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Викладач: Шевцова Т.О.
(П.І.Б.)

Розглянуто і ухвалено на засіданні
ц/к суспільно–гуманітарної та
фундаментальної підготовки
Протокол № 4 від 29.11. 2018
Голова ц/к _____ / Шевцова Т.О.
(П.І.Б.)

м. Дніпро
2018

Тематика лекційних занять:

Вступ. Загальні питання охорони праці
Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці
Організація охорони праці на підприємстві.
Виробничі травми, професійні захворювання
Гігієна праці та її значення.
Електробезпека
Основи пожежної профілактики на виробничих об'єктах.
Показники вибухопожежонебезпечних властивостей матеріалів і речовин

Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровський педагогічний коледж»
Дніпропетровської обласної ради»

Навчально-методична карта заняття № _____

Назва та № спеціальності

012 «Дошкільна освіта»,
013 «Початкова освіта»,
014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Дисципліни

Основи охорони праці
Охорона праці,
Охорона праці та безпека життєдіяльності

Тема Вступ. Загальні питання охорони праці

Тип заняття: Лекція

Мета заняття:

Ознайомити з загальними питання, правовими і організаційними основ охорони праці, визначити суб'єкти та об'єкти охорони праці; вивчити головні визначення та терміни з охорони праці; розкрити конституційні засади охорони праці в Україні.

Формувати здатність до ефективного використання положень нормативно-правових документів з охорони праці в своїй діяльності.

Забезпечення заняття:

Роздатковий матеріал: опорні конспекти з теми;

ТЗН: DVD проектор, презентація з теми;

Література:

1. Основна: Основи охорони праці: навчальний посібник для студентів ВНЗ /Я.І Бедрій –вид 4-те перероб., допов., Тернопіль – Навчальна книга, Богдан - 2014., 240 с.

2. Основи охорони праці: підручник / В.І. Голінько; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. – 2-ге вид. – Д.: НГУ, 2014. – 271 с.

3. Русаловський А. В. Правові та організаційні питання охорони праці: Навч. посіб. – 4-те вид., допов. і перероб. – К.: Університет «Україна», 2009. – 295 с.

4. Охорона праці: навч. посіб. / З.М. Яремко, С.В. Тимошук, О.І. Третяк, Р.М. Ковтун; за ред. проф. З.М. Яремка. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 374 с.

Додаткова:

1. _Є.П Желібо, І.С. Сагайдак Сучасний стан охорони праці в Україні Університет ДФС України.–Ірпінь. 2017. – 214 с.

2. Гандзюк М.П., Желібо Є.П., Халімовський М.О. Основи охорони праці. – К.: Каравела, 2004. – 408 с.

Хід заняття

1. Вступна частина

1.1 Організація початку заняття.

1.2 Повідомлення теми, мети заняття.

Тема Загальні питання охорони праці

Ознайомити з загальними питання, правовими і організаційними основ охорони праці, визначити суб'єкти та об'єкти охорони праці; вивчити головні визначення та терміни з охорони праці; розкрити конституційні засади охорони праці в Україні.

Формувати здатність до ефективного використання положень нормативно-правових документів з охорони праці в своїй діяльності, розвивати пам'ять, мовлення та мислення.

1.3 Запис теми, плану, бібліографії.

1.4 Інструктаж на робочому місці з техніки безпеки, експлуатації ПК, мультимедійної дошки, проектору.

2. Основна частина

2.1 Інформативне викладення матеріалу з використанням відеоматеріалів. Запис основних положень.

2.2 Самостійна робота здобувачів освіти з наочним матеріалом.

3. Заключна частина

3.1 Виявлення рівня засвоєння знань (опитування).

3.2 Відповіді на питання здобувачів освіти.

3.3 Вказівки щодо подальшої самостійної роботи здобувачів освіти над темами (згідно робочої програми)

СР 1. Правові та організаційні основи охорони праці.
СР 2. Посадова інструкція з охорони праці

Лекція № 1

Тема: Вступ. Загальні питання охорони праці

План

1. Сучасний стан охорони праці в Україні та за кордоном
2. Основні розділи дисципліни «Основи охорони праці». Основні терміни та визначення в галузі охорони праці
3. Суб'єкти і об'єкти охорони праці.
4. Класифікація шкідливих та небезпечних виробничих чинників
5. Конституційні засади охорони праці в Україні

Основні поняття: охорона праці, об'єкти і суб'єкти охорони праці, виробнича санітарія, гігієна праці, небезпечний (виробничий) чинник, шкідливий (виробничий) чинник, безпека, рівень безпеки, небезпека, безпечні умови праці; безпека праці.

1. Сучасний стан охорони праці в Україні та за кордоном

Сучасний стан охорони праці в Україні можна охарактеризувати як такий, що викликає серйозне занепокоєння. Створення безпечних умов праці – це невід'ємна частина соціально-економічного розвитку держави, складова державної політики, національної безпеки та державного будівництва, одна з найважливіших функцій органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів рад, підприємств.

Технічний прогрес постійно, мов тінь, супроводжують техногенні аварії та нещасні випадки. За статистичними даними МОП, кількість нещасних випадків на виробництві у світі неухильно зростає і становить на теперішній час приблизно 250 млн щорічно (685 тис. виробничих травм на день). Рівень травматизму і профзахворюваності значно вищий у країнах, що розвиваються, ніж у промислово розвинутих державах. Так, у країнах Європейського Союзу щорічно жертвами нещасних випадків і профзахворювань стають близько 10 млн осіб; з них майже 8 тис. гинуть. В Україні щоденно на виробництві травмуються в середньому 140-180 осіб, з них 20 стають інвалідами, а 3-4 гинуть.

Статистичні дані свідчать, що:

- кожних три хвилини внаслідок виробничої травми чи професійного захворювання у світі помирає одна людина;
- в Україні внаслідок травм кожних шість годин гине одна людина;
- кожної секунди у світі на виробництві травмується чотири людини;
- в Україні кожних вісім хвилин травмується одна людина;
- кожного місяця у світі на виробництві травмується така кількість людей, яка дорівнює населенню Парижа.

Міжнародне бюро праці з'ясувало, що в середньому в світі на 100 тис. працюючих щорічно припадає приблизно шість нещасних випадків зі смертельними наслідками. В Україні цей показник майже вдвічі вищий.

На думку вітчизняних та іноземних фахівців, які за програмою МОП проводили дослідження в Україні, велика кількість нещасних випадків зі

смертельними наслідками пояснюється п'ятьма основними причинами: незадовільною підготовкою працівників і роботодавців з питань охорони праці; відсутністю належного контролю за станом безпеки на робочих місцях та виконанням встановлених норм; недостатнім забезпеченням працюючих засобами індивідуального захисту; повільним впровадженням засобів та приладів колективної безпеки на підприємствах; спрацьованістю (у деяких галузях до 80 %) засобів виробництва.

Слід зазначити, що в Україні є високим не лише рівень виробничого та невиробничого травматизму, а й професійної захворюваності. Так за статистичними даними за кілька останніх років у нашій державі щорічно реєструється близько 2,5 тис. осіб, у яких виявлено професійні захворювання. За галузями промисловості профзахворювання розподіляються наступним чином: вугільна промисловість 60-62%; металургія 12-14%; машинобудування 8-9 %; сільське господарство 3-4 %; інші 10-15 %. Саме ці галузі й зумовлюють регіональний розподіл профзахворюваності в Україні (за областями): Донецька 42-44 %; Дніпропетровська 17-18 %; Луганська 9-10 %; Львівська 8-9 %; Волинська 3-4 %. Серед професійних захворювань переважають захворювання пилової етіології (38-40%) та вібраційно-шумова патологія (29-31 %).

2. Основні розділи дисципліни «Основи охорони праці»

Основи охорони праці – це комплексна дисципліна, яка вивчається з метою формування у майбутніх фахівців з вищою освітою необхідного в їхній подальшій професійній діяльності рівня знань та умінь з правових і організаційних питань охорони праці, з питань гігієни праці, виробничої санітарії, виробничої та пожежної безпеки, визначеного відповідними державними стандартами освіти, а також активної позиції щодо практичної реалізації принципу пріоритетності охорони життя та здоров'я працівників щодо результатів виробничої діяльності. Дана дисципліна є комплексною й базується як на загальноосвітніх (фізика, хімія, математика тощо), так і на загально-технічних та спеціальних дисциплінах (опір матеріалів, електротехніка, технологія та устаткування виробничих процесів тощо).

Дисципліна «Основи охорони праці» вивчає наступні питання:

- правові та організаційні питання охорони праці;
- основи фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії;
- основи виробничої безпеки (техніки безпеки);
- пожежна безпека.

Основна мета дисципліни – надати майбутнім фахівцям знання основ охорони праці, реалізація яких на практиці сприятиме покращенню умов праці, підвищенню її продуктивності, запобіганню професійних захворювань, виробничого травматизму, аварій.

Мета та завдання курсу Охорона праці – такий стан умов праці, при яких дія на працюючого небезпечних та шкідливих виробничих факторів знаходиться на прийнятному рівні.

Основні терміни та визначення в галузі охорони праці

ОП – система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці.

Виробнича санітарія – це система організаційних, гігієнічних і санітарно-технічних заходів та засобів запобігання впливу шкідливих виробничих чинників на працівників.

Гігієна праці – галузь практичної та наукової діяльності, що вивчає стан здоров'я працівників, зумовлений умовами праці, і на цій основі обґрунтовує заходи і засоби щодо збереження і зміцнення здоров'я працівників, профілактики несприятливого впливу умов праці.

Небезпечний (виробничий) чинник – це такий чинник, вплив якого на працівника в певних умовах призводить до травм, гострого отруєння, різкого погіршення здоров'я, або до смерті.

Шкідливий (виробничий) чинник – це такий чинник, вплив якого за певних умов може призвести до захворювання, зниження працездатності і (або) негативного впливу на здоров'я нащадків. Прим. Залежно від кількісної характеристики (рівня, концентрації тощо), тривалості впливу, шкідливий виробничий чинник може стати небезпечним.

Безпека – стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди.

Рівень безпеки – оцінка безпеки посиленням на прийнятний ризик.

Промислова безпека – безпека від аварій на виробничих об'єктах і наслідків цих аварій.

Небезпека – потенційне джерело шкоди.

Безпечні умови праці; безпека праці – стан умов праці, за якого вплив на працівника небезпечних і шкідливих виробничих чинників усунуто, або вплив шкідливих чинників не перевищує гранично допустимих значень.

3. Суб'єкти і об'єкти охорони праці

Як суб'єкт так і об'єкт СУОП визначаються рівнем системи. На державному рівні суб'єктом управління виступає Кабінет Міністрів, а об'єктами управління є діяльність галузевих міністерств, обласних та місцевих державних адміністрацій щодо забезпечення безпечних і здорових умов праці на підприємствах, в установах та організаціях. На галузевому рівні суб'єктом управління є відповідне галузеве міністерство, а об'єктами управління – діяльність підприємств, установ та організацій галузі щодо забезпечення на них безпечних і здорових умов праці. Суб'єкт управління на регіональному рівні – відповідна державна адміністрація, а об'єкт управління – діяльність підприємств, установ та організацій, що розташовані на території даного регіону по забезпеченню на них безпечних і здорових умов праці.

Суб'єктом управління в СУОП підприємства є керівник (головний інженер), а в цехах, на виробничих дільницях і в службах — керівники відповідних структурних підрозділів і служб. Об'єктом управління в СУОП підприємства є діяльність структурних підрозділів та служб підприємства щодо

забезпечення безпечних і здорових умов праці на робочих місцях, виробничих дільницях, у цехах та на підприємстві в цілому.

4. Класифікація шкідливих та небезпечних виробничих чинників

Небезпечний виробничий чинник (фактор) - виробничий чинник, вплив якого на працівника за певних умов призводить до травм, отруєння, іншого раптового різкого погіршення здоров'я або до смерті.

Залежно від кількісної характеристики (рівня, концентрації тощо) і тривалості впливу шкідливий виробничий чинник може стати небезпечним. Небезпечні та шкідливі виробничі чинники (НШВЧ) за своїм походженням та природою дії поділяються на такі групи: фізичні, хімічні, біологічні, психофізіологічні та соціальні.

До фізичних НШВЧ належать: рухомі машини та механізми; пересувні частини виробничого устаткування; підвищена запиленість та загазованість повітря робочої зони; підвищена чи понижена температура поверхонь устаткування, матеріалів чи повітря робочої зони; підвищений рівень шуму, вібрацій, інфразвукових коливань, ультразвуку, іонізуючих випромінювань, статичної електрики, електромагнітних випромінювань, ультрафіолетової чи інфрачервоної радіації; підвищені чи понижені барометричний тиск, вологість, іонізація та рухомість повітря; небезпечне значення напруги в електричному колі; підвищена напруженість електричного чи магнітного полів; відсутність чи нестача природного світла; недостатня освітленість робочої зони; підвищена яскравість світла; пряме та відбите випромінювання, що створює засліплювальну дію, та ін.

До хімічних НШВЧ належать хімічні речовини, які за характером дії на організм людини поділяються на загальнотоксичні, подразнювальні, сенсibiliзуючі, канцерогенні, мутагенні та такі, що впливають на репродуктивну функцію.

До біологічних НШВЧ належать патогенні мікроорганізми (бактерії, віруси, грибки та ін.) та продукти їх життєдіяльності, а також макроорганізми (рослини та тварини).

До психофізіологічних НШВЧ належать фізичні (статичні та динамічні) і нервово-психічні перевантаження (розумове перенапруження, монотонність праці, перенапруження органів чуття, емоційні перевантаження).

До соціальних НШВЧ належать погані стосунки між членами колективу, невдоволеність роботою, погана організація праці, фізична та (або) словесна образа та її ризик, насильство та його ризик.

Один і той же НШВЧ за природою своєї дії може належати одночасно до різних груп.

Дія окремих небезпечних чинників виробничого середовища чи трудового процесу може призвести до виробничої травми - порушення анатомічної цілісності організму людини або його функцій внаслідок впливу виробничих чинників.

Виробничі травми класифікують:

- за видом агента, що призвів до травмування, - механічні, термічні, хімічні, променеві, електричні, комбіновані та ін.;

- за виробничими матеріальними причинами (носіями) травми - рухомі частини обладнання, готова продукція, відходи виробництва та ін.;
- за локалізацією травм - травми очей, голови, рук, ніг, тулуба;
- за ступенем тяжкості ушкоджень - легкі, тяжкі, смертельні;
- за технологічними операціями - фрезерування, свердління, вантажно-розвантажувальні роботи, перевезення вантажів та ін.

Часто травма є наслідком нещасного випадку. Нещасний випадок на виробництві - раптове погіршення стану здоров'я чи настання смерті працівника під час виконання ним трудових обов'язків унаслідок короткочасного (тривалістю не довше однієї робочої зміни) впливу небезпечного або шкідливого чинника.

Наслідком дії шкідливого виробничого чинника може бути і професійне захворювання – патологічний стан людини, обумовлений надмірним напруженням організму або дією шкідливого виробничого чинника під час трудової діяльності.

Діагноз професійного захворювання ставиться у кожному випадку з урахуванням характеристики умов праці, тривалості роботи працюючого за даною професією, професійного "маршруту" працівника, даних попередніх періодичних медичних оглядів, результатів клініко-лабораторних та діагностичних досліджень. Цей діагноз встановлюється лише тоді, коли саме умови праці спричинили розвиток даного захворювання.

Окрім професійних, на виробництві зараз виокремлюють групу так званих виробничо-зумовлених захворювань, перебіг яких ускладнюється умовами праці, а частота їх перевищує частоту в працівників, які не зазнають впливу певних професійних шкідливих чинників.

5. Конституційні засади охорони праці в Україні

Законодавство України про охорону праці являє собою систему взаємопов'язаних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у галузі реалізації державної політики щодо правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці. Воно складається з Закону України «Про охорону праці», Кодексу законів про працю України, Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

Базується законодавство України про охорону праці на конституційному праві всіх громадян України на належні, безпечні і здорові умови праці, гарантовані статтею 43 Конституції України. Ця ж стаття встановлює також заборону використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах. Ст. 45 Конституції гарантує право всіх працюючих на щотижневий відпочинок та щорічну оплачувану відпустку, а також встановлення скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час.

Інші статті Конституції встановлюють право громадян на соціальний захист, що включає право забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності (ст. 46); охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); право знати свої права та обов'язки (ст. 57) та інші загальні права громадян, в тому числі, право на охорону праці.

Основоположним документом в галузі охорони праці є Закон України "Про охорону праці" від 1992 року з урахуванням подальших поправок, який визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних державних органів відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні. Інші нормативні акти мають відповідати не тільки Конституції та іншим законам України, але, насамперед, цьому закону.

Відповідно до Конституції України, Закону України «Про охорону праці» та Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у 1999 р. було прийнято Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» з урахуванням подальших поправок. Цей закон визначає правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві.

До основних законодавчих актів про охорону праці слід віднести також "Основи законодавства України про охорону здоров'я" з урахуванням подальших поправок, що регулюють суспільні відносини в цій галузі з метою забезпечення гармонічного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення чинників, які шкідливо впливають на їхнє здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадкоємності. "Основи законодавства України про охорону здоров'я" передбачають встановлення єдиних санітарно-гігієнічних вимог до організації виробничих та інших процесів, пов'язаних з діяльністю людей, а також до якості машин, устаткування, будинків та таких об'єктів, що можуть шкідливо впливати на здоров'я людей (ст. 28); потребують проведення обов'язкових медичних оглядів осіб певних категорій, в тому числі працівників, зайнятих на роботах із шкідливими та небезпечними умовами праці (ст. 31); закладають правові основи медико-соціальної експертизи втрати працездатності (ст. 69).

Закон України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" з урахуванням подальших поправок встановлює необхідність гігієнічної регламентації небезпечних та шкідливих факторів фізичної, хімічної та біологічної природи, присутніх в середовищі життєдіяльності людини, та їхньої державної реєстрації (ст. 9), вимоги до проектування, будівництва, розробки, виготовлення і використання нових засобів виробництва та технологій (ст. 15), гігієнічні вимоги до атмосферного

повітря в населених пунктах, повітря у виробничих та інших приміщеннях (ст. 19), вимоги щодо забезпечення радіаційної безпеки (ст. 23) тощо.

Закон України "Про пожежну безпеку" з урахуванням подальших поправок визначає загальні правові, економічні та соціальні основи забезпечення пожежної безпеки на території України, регулює відносини державних органів, юридичних і фізичних осіб у цій галузі незалежно від виду їх діяльності та форм власності. Забезпечення пожежної безпеки є складовою частиною виробничої та іншої діяльності посадових осіб, працівників підприємств, установ, організацій та підприємців, що повинно бути відображено у трудових договорах (контрактах) та статутах підприємств, установ та організацій. Забезпечення пожежної безпеки підприємств, установ та організацій покладається на їх керівників і уповноважених ними осіб, якщо інше не передбачено відповідним договором (ст. 2).

Окремо питання правового регулювання охорони праці містяться в багатьох інших законодавчих актах України.

Глава 40 Цивільного кодексу України «Зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди» регулює загальні підстави відшкодування шкоди і у т. ч. відповідальність за ушкодження здоров'я і смерть працівника у зв'язку з виконанням ним трудових обов'язків.

Ст. 7 Закону України «Про колективні договори і угоди» передбачає, що у колективному договорі встановлюються взаємні зобов'язання сторін щодо охорони праці, а ст. 8 визначає, що в угодах на державному, галузевому та регіональному рівнях регулюються основні принципи і норми реалізації соціально-економічної політики, зокрема щодо умов охорони праці.

Крім вищезазначених законів, правові відносини у сфері охорони праці регулюють інші національні законодавчі акти, міжнародні договори та угоди, до яких Україна приєдналася в установленому порядку, підзаконні нормативні акти: Укази і розпорядження Президента України, рішення Уряду України, нормативні акти міністерств та інших центральних органів державної влади. На сьогодні кілька десятків міжнародних нормативних актів та договорів, до яких приєдналася Україна, а також більше сотні національних законів України безпосередньо стосуються або мають точки перетину із сферою охорони праці. Майже 200 підзаконних нормативних актів прийнято відповідно до Закону "Про охорону праці" для регулювання окремих питань охорони праці. Всі ці документи створюють єдине правове поле охорони праці в країні.

Питання для самоперевірки

1. Дати визначення дисципліни «основи охорони праці»
2. Розкрити основну мету дисципліни
3. Охарактеризувати суб'єкти та об'єкти охорони праці
4. Дати визначення понять: виробнича санітарія, гігієна праці, небезпечний (виробничий) чинник, шкідливий (виробничий) чинник, безпека, рівень безпеки, небезпека, безпечні умови праці, безпека праці.
5. Навести класифікацію шкідливих та небезпечних виробничих чинників.
6. Визначити конституційні засади охорони праці в Україні

Навчально-методична карта заняття № _____

Назва та № спеціальності 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта», 1

Рівень підготовки: базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта, 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Дисципліна: Основи охорони праці, Охорона праці та безпека життєдіяльності

Тема: **Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці**

Тип заняття: Лекція

Мета заняття:

Ознайомити з системою державного управління охороною праці в Україні. Визначити компетенції та повноваження органів державного управління охороною праці.

Розкрити повноваження і права органів державного нагляду за охороною праці. Суть громадського контролю за дотриманням законодавства про охорону праці.

Формувати здатність до організації діяльності у складі первинного виробничого колективу з обов'язковим урахуванням вимог охорони праці і безпеки життєдіяльності.

Забезпечення заняття:

Роздатковий матеріал: опорні конспекти з теми;

ТЗН: DVD проектор, презентація з теми;

Література:

Основна:

1. Основи охорони праці: навчальний посібник для студентів ВНЗ /Я.І. Бедрій –вид 4-те перероб., допов., Тернопіль – Навчальна книга, Богдан - 2014., 240 с.

2. Основи охорони праці: підручник / В.І. Голінько; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. – 2-ге вид. – Д.: НГУ, 2014. – 271 с.

3. Русаловський А. В. Правові та організаційні питання охорони праці: Навч. посіб. – 4-те вид., допов. і перероб. – К.: Університет «Україна», 2009. – 295 с.

4. Охорона праці: навч. посіб. / З.М. Яремко, С.В. Тимошук, О.І. Третяк, Р.М. Ковтун; за ред. проф. З.М. Яремка. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 374 с.

Додаткова:

Гандзюк М.П., Желібо Є.П., Халімовський М.О. Основи охорони праці. – К.: Каравела, 2004. – 408 с.

Лекція 2

Тема: Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці

План:

2.1. Основні вимоги до побудови і функціонування системи управління охороною праці (СУОП)

2.2. Політика в галузі охорони праці

2.3. Планування

2.4. Впровадження і функціонування СУОП

2.5. Перевірки і коригувальні дії

2.1. Основні вимоги до побудови і функціонування системи управління охороною праці (СУОП)

Система керування охороною праці (СУОП) — це сукупність органів керування підприємствами, які на підставі комплексу нормативної документації проводять цілеспрямовану, планомірну діяльність по здійсненню завдань і функцій керування з метою забезпечення здоровіших, безпечних і високопродуктивних умов праці.

Створення СУОП здійснюється шляхом послідовного визначення мети й об'єкта керування, завдань і заходів щодо охорони праці, функцій і методів керування, побудови організаційної структури керування, складання нормативно-методичної документації.

Головна мета керування охороною праці є створення здоровіших, безпечних і високопродуктивних умов праці, поліпшення виробничого побуту, запобігання травматизму й профзахворювань.

Суб'єктом керування в СУОП на підприємстві в цілому є керівник (головний інженер), а в цехах, на виробничих ділянках і в службах — керівники відповідних структурних підрозділів і служб. Організаційно-методичну роботу з керування охороною праці, підготовку управлінських розв'язків і контроль над їхньою своєчасною реалізацією здійснює служба охорони праці підприємства, яка підлегла безпосередньо керівникові підприємства (головному інженерові). Суб'єкт керування аналізує інформацію про стан охорони праці в структурних підрозділах підприємства й ухвалює розв'язки спрямовані на приведення фактичних показників охорони праці у відповідність із нормативними.

Об'єктом керування в СУОП є діяльність структурних підрозділів і служб підприємства по забезпеченню безпечних і здоровіших умов праці на робочих місцях, виробничих ділянках, цехах і підприємства в цілому.

Елементи системи управління охороною праці, міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007

Стандарт OHSAS 18001 встановлює вимоги до системи управління охороною праці, які можуть бути застосовні до організацій будь-якого типу і розміру. Особливістю стандарту OHSAS 18001 є те, що в ньому використана методологія, відома як "Plan-Do-Check-Act" (PDCA), або "Плануй-Роби-Перевірй-Коригуй" (ПРПК).

Сертифікація дозволяє:

- зменшити ризики;

- отримати конкурентну перевагу;
- діяти відповідно до вимог законодавства;
- підвищити ефективність роботи в цілому;
- полегшити процедуру контролю з боку державних органів;
- підвищити рівень задоволеності персоналу.

Забезпечення функціонування та побудова СУОП в організації

Відповідно до ст. 13 Закону “Про охорону праці” функціонування системи управління охороною праці на підприємстві повинен забезпечити роботодавець. Саме він очолює роботу з управління охороною праці та несе безпосередню відповідальність за функціонування СУОП в цілому.

Щоб ця система діяла, необхідно запровадити відповідний нормативно-правовий акт, який би регулював усі питання, пов’язані з підготовкою, прийняттям та реалізацією управлінських рішень. При цьому треба пам’ятати, що СУОП є складовою загальної системи управління виробництвом і спрямована не тільки на створення оптимальних умов праці, але й на використання резервів виробництва, підвищення продуктивності праці та значне покращання якості продукції.

“Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці” були затверджені Головою Держгірпромнагляду 7 лютого 2008 р. і поширюються на всі підприємства, установи, організації, на яких використовується наймана праця, незалежно від форми власності та виду діяльності

Згідно з Рекомендаціями при створенні СУОП необхідно:

- ◆ визначити перелік законодавчих та інших нормативно-правових актів, що містять вимоги щодо охорони праці для даного виду економічної діяльності;
- ◆ виявити небезпечні та шкідливі виробничі фактори, види робіт, об’єкти, машини, механізми, устаткування підвищеної небезпеки, щоб визначити, які з них найсуттєвіше впливають на умови та безпеку праці;
- ◆ визначити основні завдання в галузі охорони праці та встановити пріоритетні напрями;
- ◆ розробити організаційну схему для виконання визначених завдань.

Завдяки СУОП на підприємстві повинні забезпечуватися вирішення таких **основних завдань**:

1. Професійний добір для працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки, з урахуванням стану здоров’я та психофізіологічних показників.
2. Навчання та пропаганду знань з охорони праці.
3. Безпечний стан обладнання.
4. Безпечний стан виробничих процесів.
5. Безпечний стан будівель та споруд.
6. Забезпечення нормативних санітарно-гігієнічних умов праці.
7. Наявність засобів індивідуального захисту (ЗІЗ).
8. Оптимальні режими праці та відпочинку.
9. Лікувально–профілактичне обслуговування працюючих.
10. Санітарно–побутове обслуговування.

Таким чином, керівник підприємства в посадових інструкціях працівників зобов'язаний передбачати конкретні обов'язки, права та відповідальність за виконання відповідних функцій з питань охорони праці.

СУОП повинна передбачати такі **функції**:

- ◆ прогнозування і планування робіт;
- ◆ облік, аналіз та оцінка показників охорони праці;
- ◆ контроль за станом охорони праці та функціонуванням СУОП;
- ◆ стимулювання охорони праці.

2.2. Політика в галузі охорони праці

Політика підприємства в галузі охорони праці повинна спрямовуватися на послідовне зниження рівня шкідливих та небезпечних виробничих факторів з урахуванням масштабу ризиків виникнення нещасних випадків і професійних захворювань. Це може бути досягнуто поступовим підвищенням рівня безпеки виробництва.

Основним завданням впровадження СУОП є проведення коригуючих заходів для зменшення рівня професійного ризику на виробництві. Не витрачаючи коштів, ми можемо підвищити рівень безпеки за рахунок виконання організаційних заходів та підвищення виконавчої дисципліни.

Політику підприємства щодо охорони праці можна визначити як:

- ✓ забезпечення здорових та безпечних умов праці;
- ✓ зниження ступеня ризиків виникнення нещасних випадків на виробництві та профзахворювань з урахуванням соціальної відповідальності, економічної доцільності та технічних можливостей;
- ✓ установлення персональної відповідальності кожного працівника за порушення покладених на нього обов'язків з охорони праці.
- ✓ Для реалізації цієї політики, *мету в галузі охорони праці можна визначити як досягнення рівня припустимого ризику виникнення нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань у 2007 р. за рахунок:*
 - ✓ забезпечення моніторингу впливу шкідливих і небезпечних виробничих факторів на працюючих та усунення, у першу чергу, найбільш небезпечних з них;
 - ✓ залучення працівників до активної участі в управлінні охороною праці;
 - ✓ постійного розгляду керівником підприємства та керівниками структурних підрозділів стану умов та безпеки праці разом із вирішенням виробничих питань;
 - ✓ підведення підсумків виконання планів з охорони праці за участі керівника підприємства

2.3. Планування

В управлінні планування заходів передбачає визначення умов та безпеки праці у зв'язку з інтенсифікацією виробництва та реалізацією основних напрямків роботи з охорони праці на тривалий період; визначення потреби у новій техніці, інженерно-технічних засобах безпеки та санітарно-побутовому

обслуговуванні на підставі внутрішнього і зовнішнього аудиту охорони праці, аналізу причин нещасних випадків і професійних захворювань.

Основні завдання при плануванні:

- Розробка детальних планів у досягненні поставлених цілей
- Організація виконання завдань щодо планування, оцінки та аудиту

політики

- Координація роботи спеціалістів, які задіяні в реалізації політики
- Гарантії участі та включення робітників до СУОП
- Досягнення відповідного рівня стану умов праці та безпеки праці

згідно з вимогами нормативно-правових актів

2.4. Впровадження і функціонування СУОП

Система управління охорони праці повинна бути сумісна або об'єднана з іншими системами управління в організації праці(рис 2.1).

Органів управління може бути декілька, залежно від структури підприємства. На першому рівні за будь-яких умов повинен бути роботодавець. Органом управління на другому(третьому) рівні є керівники структурного підрозділу. В оперативному вирішенні питань та здійсненню контролю органу управління виконують керівники дільниць, майстри, виконроби, енергетики, механіки.

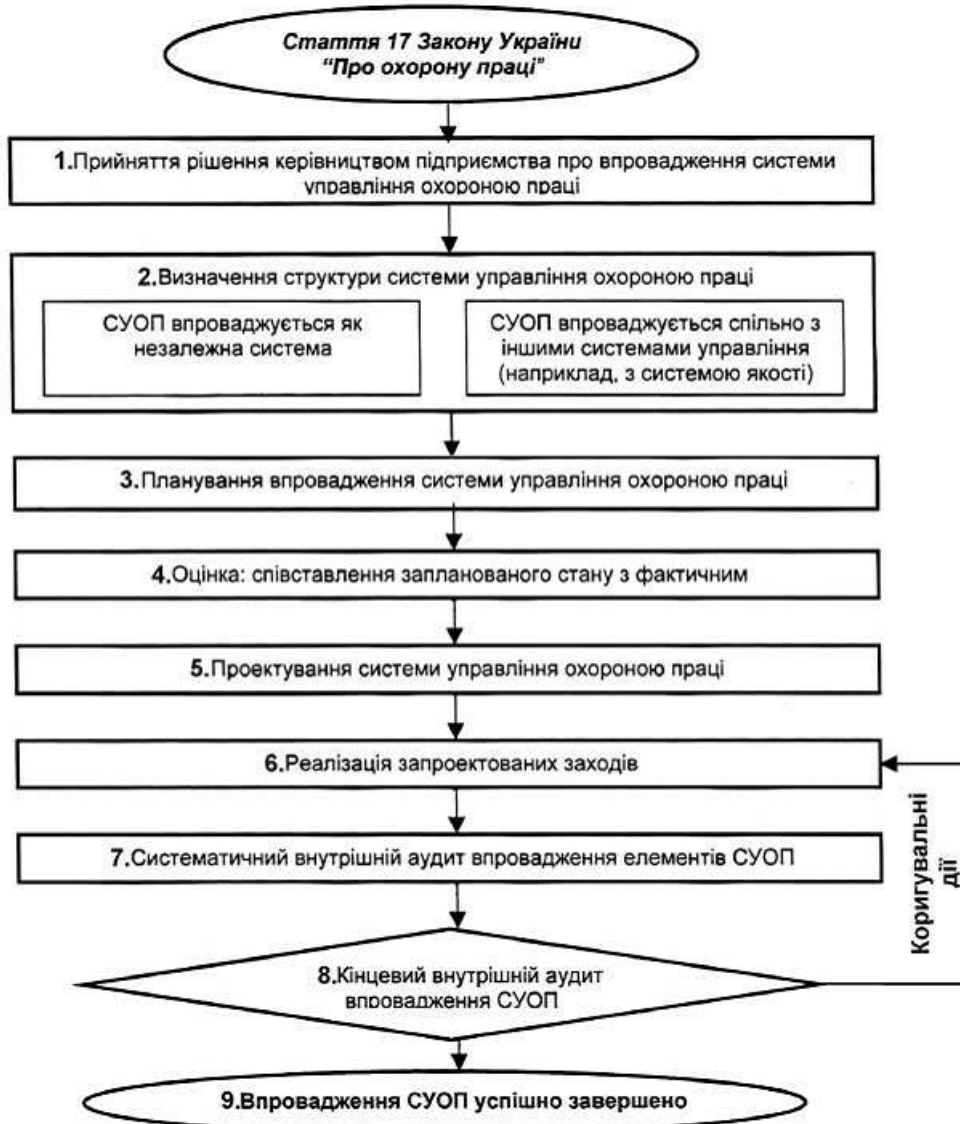
Управлінську інформацію складають за даними ідентифікації небезпек на кожному структурному підрозділі, визначених ступенів ризику особливо небезпечних та шкідливих технологічних процесів, стану виконання планів робіт, наказів, розпоряджень, приписів.

Управлінські рішення доводяться до об'єкта управління у вигляді наказів, розпоряджень, приписів, планів робіт тощо

Рис.2.2. Прийняття управлінського рішення (загальна блок-схема)

Алгоритм запровадження системи управління охороною праці

Для розробки і впровадження СУОП в управлінні створюється комісія з питань охорони праці під керівництвом заступника начальника управління, за участю представників служби охорони праці, профспілок та уповноважених трудовим колективом. Структура, завдання СУОП, порядок взаємодії структурних підрозділів з питань охорони праці, періодичність і порядок внутрішніх перевірок, відповідальність керівників служб та підрозділів, а також працівників викладені в Положенні про розробку СУОП. Структура положення про СУОП визначається з урахуванням зразкових та конкретних умов праці на підприємстві. Впровадження СУОП здійснюється за наказом начальника управління. Алгоритм впровадження СУОП наведено на **рис 2.2**.

2.5. Перевірки і коригувальні дії

Основними видами контролю є:

- оперативний адміністративно-суспільний (п'ятиступінчатий) контроль;
- контроль посадових осіб;
- контроль, що здійснюється службою охорони праці;
- відомчий контроль організацій вищого рівня;
- державний контроль, що здійснюється органами нагляду;
- суспільний контроль.

Оперативний адміністративно-суспільний контроль проводиться систематично за п'ятиступінчатою схемою відповідно до «Положення про проведення оперативного контролю», яке розробляється в кожній організаційній структурі. Перші три ступеня оперативного контролю проводяться за затвердженою в організації (на підприємстві) схемою; четвертий і п'ятий ступінь – за цільовими програмами, які розробляє служба охорони праці відповідного рівня управління. Результати оперативного контролю першого і другого ступенів фіксуються в журналі оперативного контролю, а наступних ступенів – оформляються відповідними протоколами; за необхідності – видаються накази по організаціях (підприємствах). Контроль посадових осіб полягає в перевірці виконання підлеглими службами, посадовими особами своїх функціональних обов'язків, а також прийнятих рішень, наказів і розпоряджень організацій вищого рівня, постанов директивних органів, розпоряджень органів державного нагляду. Контроль, який здійснює служба охорони праці, проводиться відповідно до «Типового положення про службу охорони праці», а також функціональних обов'язків, які розробляються для всіх категорій працюючих – від робітника до першого керівника. Перевірки в цьому випадку можуть бути: – планові – проводяться службою охорони праці з обов'язковою участю головних спеціалістів, керівників функціональних служб за графіками, затвердженими керівником організації (підприємства); – позачергові – проводяться у випадках, коли відзначене систематичне ігнорування вказівок і розпоряджень контролюючих органів, прийнятих управлінських рішень, а також – зниження показників рівня безпеки, охорони праці, зростання виробничого травматизму і профзахворювань. Відомчий контроль організацій вищого рівня здійснюється службою охорони праці відповідно до затвердженого у встановленому порядку «Положення про службу охорони праці організації», а також функціональними

службами в частині, визначеній відповідними положеннями з управління охороною праці (СУОП). **Державний нагляд за додержанням законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, згідно із ст. 38 Закону, здійснюють:** – спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці; – спеціально уповноважений державний орган з питань радіаційної безпеки; – спеціально уповноважений державний орган з питань пожежної безпеки; – спеціально уповноважений державний орган з питань гігієни праці. Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснюють: – трудові колективи – через обраних ними уповноважених, які діють на підставі «Типового положення про роботу уповноважених трудових колективів з питань охорони праці»; – професійні спілки – в особі своїх виборних органів і представників, що діють на підставі «Типового положення про представників профспілок з питань охорони праці»; «Типового положення про комісії з питань охорони праці підприємства». Контроль за станом умов і охорони праці повинен передбачати метрологічне забезпечення, включаючи методи і засоби вимірювання параметрів умов праці, безпеки виробничого устаткування, машин і механізмів, технологічних процесів, якості засобів захисту працюючих. Вищий нагляд за дотриманням і правильним застосуванням законів про охорону праці здійснюється Генеральним прокурором України і підлеглими йому прокуратурами.

Аналіз з боку керівництва

Вище керівництво повинно проводити аналіз системи управління охороною праці організації із запланованою періодичністю, щоб забезпечити її постійну придатність, адекватність і результативність. Аналіз повинен включати оцінку можливостей для поліпшення і необхідності змін у системі управління охороною праці, включаючи політику і цілі у сфері охорони праці. Обов'язково повинні робитися записи аналізу з боку керівництва.

Вхідні дані для аналізу з боку вищого керівництва повинні містити:

- а) результати внутрішніх аудитів та оцінки відповідності законодавчим та іншим вимогам, які організація застосовує і зобов'язалася виконувати;
- б) результати участі та консультування;
- в) відповідну інформацію від зовнішніх зацікавлених сторін, включаючи претензії;
- г) результативність організації в сфері охорони праці;
- д) ступінь досягнення цілей;
- е) результати розслідування інцидентів (нещасних випадків на виробництві, професійних захворювань аварійних ситуацій), коригувальних та попереджувальних дій;
- ж) виконання рішень і дії з боку керівництва після проведення попередніх аналізів;
- з) зміни обставин, включаючи зміни законодавчих та інших вимог з охорони праці;
- і) рекомендації щодо поліпшення функціонування СУОП.

Дані аналізу з боку вищого керівництва повинні узгоджуватися із

зобов'язаннями організації щодо постійного поліпшення функціонування СУОП і повинні включати всі рішення і дії, пов'язані з можливими змінами в:

- а) результативності охорони праці;*
- б) політиці і цілях у сфері охорони праці;*
- в) ресурсах;*
- г) інших елементах СУОП.*

Відповідні результати аналізу з боку вищого керівництва повинні бути доступні для поширення і проведення консультацій.

Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровський педагогічний коледж»
Дніпропетровської обласної ради»

Навчально-методична карта заняття № _____

Назва та № спеціальності 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта», 1

Рівень підготовки: базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта, 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Дисципліна: Основи охорони праці, Охорона праці та безпека життєдіяльності

Тема: Організація охорони праці на підприємстві.

Тип заняття: Лекція

Мета заняття:

Ознайомити з організацією охорони праці на підприємстві.

Розкрити повноваження і права органів управління охороною праці на підприємстві.

Формувати здатність до організації діяльності у складі первинного виробничого колективу з обов'язковим урахуванням вимог охорони праці і безпеки життєдіяльності.

Забезпечення заняття:

Роздатковий матеріал: опорні конспекти з теми;

ТЗН: DVD проектор, презентація з теми;

Література:

Основна:

1. Основи охорони праці: навчальний посібник для студентів ВНЗ /Я.І Бедрій –вид 4-те перероб., допов., Тернопіль – Навчальна книга, Богдан - 2014., 240 с.

2. Основи охорони праці: підручник / В.І. Голінько; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. – 2-ге вид. – Д.: НГУ, 2014. – 271 с.

3. Русаловський А. В. Правові та організаційні питання охорони праці: Навч. посіб. – 4-те вид., допов. і перероб. – К.: Університет «Україна», 2009. – 295 с.

4. Охорона праці: навч. посіб. / З.М. Яремко, С.В. Тимошук, О.І. Третяк, Р.М. Ковтун; за ред. проф. З.М. Яремка. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 374 с.

Додаткова:

Гандзюк М.П., Желібо Є.П., Халімовський М.О. Основи охорони праці. – К.: Каравела, 2004. – 408 с.

Лекція 3

Тема: Організація охорони праці на підприємстві.

План:

1. Нормативні акти про охорону праці, що діють у межах підприємства

2. Інструкції з охорони праці

1. Нормативні акти про охорону праці, що діють у межах підприємства

Власники підприємств, установ, організацій або уповноважені ними органи розробляють на основі НПАОП і затверджують власні положення, інструкції або інші нормативні акти про охорону праці, що діють у межах підприємства, установи, організації. Відповідно до Рекомендацій Держгірпромнагляду щодо застосування «Порядку опрацювання і затвердження власником нормативних актів про охорону праці, що діють на підприємстві», до основних нормативних актів підприємства належать:

- 1) Положення про систему управління охороною праці на підприємстві;
- 2) Положення про службу охорони праці підприємства;
- 3) Положення про комісію з питань охорони праці на підприємстві;
- 4) Положення про роботу уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці;
- 5) Положення про навчання, інструктажі і перевірку знань працівників з питань охорони праці;
- 6) Положення про організацію і проведення первинного та повторного інструктажів, а також пожежно-технічного мінімуму;
- 7) Наказ про атестацію робочих місць щодо їх відповідності нормативним актам про охорону праці;
- 8) Положення про організацію попереднього та періодичного медичних оглядів працівників;
- 9) Положення про санітарну лабораторію підприємства;
- 10) Інструкції з охорони праці для працюючих за професіями і видами робіт;
- 11) Інструкції про заходи пожежної безпеки;
- 12) Перелік робіт з підвищеною небезпекою;

13) Перелік посад посадових осіб підприємства, які зобов'язані проходити попередню і періодичну перевірку знань з охорони праці;

14) Наказ про організацію видачі працівникам певних категорій лікувально-профілактичного харчування;

15) Наказ про порядок забезпечення працівників спецодягом та засобами індивідуального захисту.

Для опрацювання, узгодження, затвердження нормативних актів підприємства наказом власника створюється комісія чи робоча група, назначаються строки, виконавці та керівники. Розробляється план опрацювання нормативного акту, який затверджується власником. Проект нормативного акту підприємства про охорону праці узгоджується із службою охорони праці цього підприємства та юрисконсультом, в необхідності, з іншими зацікавленими службами. Реєстрація та облік нормативних актів про охорону праці, що діють в межах підприємства, здійснюється у порядку, який встановлюється власником, якщо інше не передбачено законодавством.

2.5. Інструкції з охорони праці

Згідно спільного Наказу Міністерства праці та соціальної політики України та Комітету по нагляду за охороною праці "Про затвердження Положення про розробку інструкцій з охорони праці" № 9 від 29.01.98, інструкції з охорони праці — це нормативний акт, що містить обов'язкові для дотримання працівниками вимоги з охорони праці при виконанні ними робіт певного виду або за певною професією на робочих місцях, у виробничих приміщеннях, на території підприємства, або в інших місцях, де за дорученням роботодавця виконуються ці роботи, трудові чи службові обов'язки. Інструкції з охорони праці поділяються на:

- 1) інструкції, що належать до міжгалузевих НПАОП;
- 2) примірні інструкції;
- 3) інструкції, що діють на підприємстві.

Інструкції, що належать до міжгалузевих НПАОП розробляються для персоналу, який проводить вибухові роботи, обслуговує електричні установки та пристрої, вантажопідіймальні машини та ліфти, котельні установки, посудини, що працюють під тиском, і для інших працівників, правила безпеки праці яких установлені міжгалузевими нормативними актами про охорону праці, затвердженими Держгірпромнаглядом. Примірні інструкції затверджуються міністерствами чи виробничими, науково-виробничими та

іншими об'єднаннями підприємств, які мають відповідну компетенцію, за узгодженням з Держгірпромнаглядом та Національним НДІ охорони праці. Дані інструкції використовуються як основа для розробки інструкцій, що діють на підприємстві. Останні ж розробляються з урахуванням конкретних умов виробництва та вимог безпеки, викладених у експлуатаційній і ремонтній документації підприємств-виготовлювачів обладнання, що використовується на даному підприємстві. Інструкції, що діють на підприємстві, розробляються (переглядаються) керівниками робіт (начальник виробництва, цеху, дільниці, відділу) і затверджуються роботодавцем. Служба охорони праці реєструє в спеціальному журналі всі інструкції, які вводяться в дію на даному підприємстві. Безпосередній керівник робіт видає працівникам на руки інструкції з охорони праці (під розписку) під час проведення первинного інструктажу, або вивіщує на їх робочих місцях. Перегляд інструкцій, що належать до державних міжгалузевих нормативних актів про охорону праці та примірних інструкцій, проводиться в міру потреби, але не рідше одного разу на 10 років, а інструкцій, що діють на підприємстві — не рідше одного разу на 5 років, причому для професій або видів робіт з підвищеною небезпекою — не рідше одного разу на 3 роки. Кожній інструкції з охорони праці присвоюється назва та скорочене позначення (код, порядковий номер) і вона повинна містити такі розділи: загальні положення; вимоги безпеки перед початком роботи; вимоги безпеки під час виконання роботи; вимоги безпеки після закінчення роботи; вимоги безпеки в аварійних ситуаціях. Інструкції містять тільки ті вимоги щодо охорони праці, дотримання яких є обов'язкове самими працівниками. Порухення працівником цих вимог розглядається як порушення трудової дисципліни. Контроль за дотриманням вимог інструкцій покладається на роботодавця.

2.6. Відповідальність за порушення законодавства про охорону праці
Відповідно до Закону України «Про охорону праці» (ст. 44), за порушення законів та інших НПАОП, створення перешкод у діяльності посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці, а також представників профспілок, їх організацій та об'єднань винні особи притягаються до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної чи кримінальної відповідальності. Дисциплінарна відповідальність полягає у накладанні дисциплінарних стягнень — догани, звільнення з роботи (ст. 147 КЗпП). Право накладати дисциплінарні стягнення на працівників має орган, який користується правом прийняття на роботу цього працівника. Дисциплінарне стягнення може бути накладене за ініціативою органів, що здійснюють державний і громадський контроль за охороною праці. За кожне порушення може бути застосоване лише одне дисциплінарне стягнення. При обранні дисциплінарного стягнення необхідно враховувати ступінь тяжкості вчиненого

проступку і заподіяну ним шкоду, обставини, за яких вчинено проступок, попередню роботу працівника. Адміністративна відповідальність накладається на посадових осіб, винних у порушеннях законодавства про охорону праці у вигляді грошового 36 штрафу. Право накладати адміністративні стягнення з причин, зазначених у Законі України «Про охорону праці» мають службові особи Держгірпромнагляду. Максимальні розміри та види штрафів, що можуть бути накладені службовими особами Держгірпромнагляду, визначаються чинним законодавством. Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку. Матеріальна відповідальність включає відповідальність як працівника, так і власника (підприємства). У ст. 130 КЗпП зазначається, що працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству (установі) через порушення покладених на них обов'язків, у тому числі, і внаслідок порушення правил охорони праці. Матеріальна відповідальність встановлюється лише за пряму дійсну шкоду і за умови, коли така шкода заподіяна підприємству (установі) винними протиправними діями (бездіяльністю) працівника. Ця відповідальність, як правило, обмежується певною частиною заробітку працівника і не повинна перевищувати повного розміру заподіяної шкоди. Матеріальна відповідальність може бути накладена незалежно від притягнення працівника до дисциплінарної, адміністративної, кримінальної відповідальності. Власник підприємства (установи) або уповноважена ним особа (орган) несе матеріальну відповідальність за заподіяну шкоду працівникові незалежно від наявності вини, якщо не доведе, що шкода заподіяна внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого. Кримінальна відповідальність настає, якщо порушення вимог законодавства та інших нормативних актів про охорону праці створило небезпеку для життя або здоров'я громадян. Суб'єктом кримінальної відповідальності з питань охорони праці може бути будь-яка службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, а також громадянин — власник підприємства чи уповноважена ним особа. Кримінальна відповідальність визначається в судовому порядку.

2.7. Основні положення загальнообов'язкового державного соціального страхування в контексті охорони праці Згідно Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.1998 № 16/98-ВР (в редакції від 09.12.2012) та Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 №2464- VI (в редакції від 01.01.2013), єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування — це консолідований страховий внесок на пенсійне страхування, страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими

похованням, медичне страхування, страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, страхування на випадок безробіття, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування. Застрахована особа — фізична особа, яка відповідно до законодавства підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню і сплачує (сплачувала) та/або за яку сплачується чи сплачувався у встановленому законом порядку єдиний внесок. Страхувальники — роботодавці та інші особи, які зобов'язані сплачувати єдиний внесок. Платниками єдиного внеску є:

1) роботодавці: а) підприємства, установи та організації, інші юридичні особи, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, які вико- 37 ристовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту) або на ін. умовах; б) фізичні особи — підприємці, зокрема ті, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту) або на ін. умовах; в) фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно; г) підприємства, установи, організації, фізичні особи, які використовують найману працю, військові частини та органи, які виплачують грошове забезпечення, допомогу по тимчасовій непрацездатності, допомогу або компенсацію та ін.;

2) працівники — громадяни України, іноземці (якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВР України) та особи без громадянства, які працюють: а) на підприємствах, в установах та організаціях, в інших юридичних осіб; б) у фізичних осіб — підприємців на умовах трудового договору (контракту) або на ін. умовах, передбачених законодавством; в) у фізичних осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, та в інших фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту);

3) фізичні особи, які виконують роботи (надають послуги) на підприємствах, в установах та організаціях, в ін. юридичних осіб, чи у фізичних осіб (підприємців або осіб, які забезпечують себе роботою самостійно);

4) фізичні особи — підприємці, в тому числі ті, які обрали спрощену систему оподаткування, та члени сімей цих осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності;

5) особи, які забезпечують себе роботою самостійно — займаються незалежною професійною діяльністю, а саме науковою, літературною, артистичною, художньою, освітньою або викладацькою, а також медичною, юридичною практикою, в тому числі адвокатською, нотаріальною діяльністю, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід безпосередньо від цієї діяльності, за умови, що такі особи не є найманими працівниками чи підприємцями;

6) особи, які працюють на виборних посадах в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян та отримують заробітну плату (винагороду) за роботу на такій посаді;

7) працівники воєнізованих формувань, гірничорятувальних частин незалежно від підпорядкування, а також особовий склад аварійно-рятувальної служби, утвореної відповідно до законодавства на постійній основі;

8) військовослужбовці — особи рядового і начальницького складу;

9) особи, які проходять строкову військову службу у Збройних Силах України, інших утворених військових формуваннях, СБУ, органах МВС України та службу в органах і підрозділах Цивільного захисту;

10) батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу, прийомні батьки, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства;

11) особи, які отримують допомогу по тимчасовій непрацездатності;

12) особи, які відповідно до закону отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;

13) один з непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікун, піклувальник, які фактично здійснюють догляд за дитиною-інвалідом, а також непрацюючі працездатні особи, які здійснюють догляд за інвалідом I групи або за престарілим, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досяг 80-річного віку, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу або компенсацію. Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування — організаційно-технічна система, призначена для накопичення, зберігання та використання інформації про збір та ведення обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, його платників та засяго платників та застрахованих осіб, що складається з реєстру страхувальників та реєстру застрахованих осіб. 38 Посвідчення застрахованої особи в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування — спеціальний документ у вигляді електронної смарт-картки з візуальними персоніфікованими

ознаками, який забезпечує документування, збереження і використання індивідуальної інформації про набуті застрахованою особою права у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, на якому може зберігатися інша інформація для забезпечення захисту прав застрахованих осіб на отримання коштів та послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням (з 01.01.2014). Складовими частинами системи загальнообов'язкового державного соціального страхування є: Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (з підпорядкованою йому Державною службою зайнятості). Пенсійний фонд України — орган, уповноважений вести облік платників єдиного внеску, забезпечувати збір та ведення обліку страхових коштів, контролювати повноту та своєчасність їх сплати, вести Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування та інше. Згідно з Законом «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23.09.1999 р. №1105-XIV (в редакції від 09.12.2012), загальнообов'язкове державне соціальне страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві, здійснює Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України — некомерційна самоврядна організація, що діє на підставі статуту, який затверджується її правлінням; це юридична особа, що має печатку із зображенням Державного Герба України. Завданнями страхування від нещасного випадку є: проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих, викликаним умовами праці; відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань; відшкодування шкоди, пов'язаної з втратою застрахованими особами заробітної плати або відповідної її частини під час виконання трудових обов'язків, надання їм соціальних послуг у зв'язку з ушкодженням здоров'я, а також у разі їх смерті здійснення страхових виплат непрацездатним членам їх сімей. За допомогою цього страхування здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності. Суб'єктами страхування від нещасного випадку є застраховані громадяни, а в окремих випадках — члени їх сімей та інші особи, страхувальники та страховик. Застрахованою є фізична особа (працівник), на

користь якої здійснюється страхування. Страхувальниками є роботодавці, а в окремих випадках — застраховані особи. Страховик — Фонд соціального страхування від нещасних випадків. Об'єктом страхування від нещасного випадку є життя застрахованого, його здоров'я та працездатність. Обов'язковому страхуванню від нещасного випадку підлягають:

1) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту) або на інших підставах, передбачених законодавством про працю;

2) учні та студенти навчальних закладів, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять; під час занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах;

3) особи, які утримуються у виправних, лікувально-трудовах, виховно-трудовах закладах та залучаються до трудової діяльності на виробництві цих установ або на інших підприємствах за спеціальними договорами. Для страхування від нещасного випадку на виробництві не потрібно згоди або заяви працівника. Страхування здійснюється в безособовій формі. Всі особи, які підлягають обов'язковому страхуванню від нещасного випадку, вважаються застрахованими незалежно від фактичного виконання страхувальниками своїх зобов'язань щодо сплати страхових внесків. Усі застраховані є членами Фонду соціального страхування від нещасних випадків. Всім офіційно зареєстрованим працюючим особам, які підлягають страхуванню від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, видається свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке є єдиним для всіх видів страхування.

Страховий ризик — обставини, внаслідок яких може статися страховий випадок. Страховим випадком є нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, що спричинили застрахованому професійно зумовлену фізичну чи психічну травму за обставин, з настанням яких виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення та/або соціальних послуг. Професійне захворювання є страховим випадком також у разі його встановлення чи виявлення в період, коли потерпілий не перебував у трудових відносинах з підприємством, на якому він захворів. Нещасний випадок або професійне захворювання, яке сталося внаслідок порушення нормативних актів про охорону праці застрахованим, також є страховим випадком. Порушення правил охорони праці застрахованим, яке спричинило нещасний випадок або професійне захворювання, не звільняє страховика від виконання зобов'язань перед потерпілим. Підставою для оплати потерпілому витрат на медичну допомогу, проведення медичної, професійної та соціальної

реабілітації, а також страхових виплат є акт розслідування нещасного випадку або акт розслідування професійного захворювання (отруєння) за встановленими формами. У разі настання страхового випадку Фонд соціального страхування від нещасних випадків зобов'язаний у встановленому законодавством порядку:

1) своєчасно та в повному обсязі відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які перебували на його утриманні: допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності; одноразову допомогу в разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого; щомісяця грошову суму в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого; пенсію по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання; пенсію у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання; допомогу дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності нею, що зумовило заподіяння шкоди зародку. Така дитина відповідно до медичного висновку вважається застрахованою, та до 18 років або до закінчення навчання, але не більш як до досягнення 23 років їй подається допомога;

2) організувати поховання померлого, відшкодувати вартість пов'язаних з цим ритуальних послуг відповідно до місцевих умов;

3) сприяти створенню умов для своєчасного надання кваліфікованої першої невідкладної допомоги потерпілому в разі настання нещасного випадку, швидкої допомоги в разі потреби його госпіталізації, ранньої діагностики професійного захворювання;

4) проводити перевірки достовірності поданих страхувальниками відомостей про види економічної діяльності (у тому числі основний) підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання для віднесення страхувальника до класу професійного ризику виробництва з урахуванням виду його економічної діяльності;

5) отримувати необхідні пояснення (у тому числі в письмовій формі) з питань, що виникають під час перевірки; 6) застосовувати фінансові санкції та накладати адміністративні штрафи. Клас професійного ризику виробництва — рівень виробничого травматизму і професійних захворювань за видами економічної діяльності, що визначає ступінь вірогідності втрати професійної працездатності або смерті працівника під час виконання трудових обов'язків, з

урахуванням результатів аналізу показників виробничого травматизму і професійних захворювань, а також обсягів видатків Фонду соціального страхування від нещасних випадків, пов'язаних із забезпеченням загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. Визначення класу професійного ризику виробництва за видом економічної діяльності (всього 67 класів) здійснюється Фондом соціального страхування від нещасних випадків у порядку, встановленому КМ України, на підставі Постанови КМ України «Про затвердження Порядку визначення класу професійного ризику виробництва за видами економічної діяльності» від 08.02.2012 р. № 237, Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та ін. Розмір єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування для страхувальників, які використовують найману працю, визначається залежно від класу професійного ризику виробництва за видом економічної діяльності. Так, для 67-го класу професійного ризику виробництва розмір єдиного внеску є найбільшим і становить 49,7 % від суми нарахованої 42 заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі. Для 1-го класу професійного ризику виробництва розмір єдиного внеску є найменшим і становить 36,76 %. Для бюджетних установ єдиний внесок встановлюється у розмірі 36,3 % визначеної бази нарахування. У разі якщо страхувальник провадить свою діяльність за декількома видами економічної діяльності, віднесення підприємства до класу професійного ризику виробництва здійснюється за основним видом його економічної діяльності. У разі зміни виду економічної діяльності підприємства Фонд соціального страхування від нещасних випадків відповідно змінює належність цього підприємства до класу професійного ризику виробництва. Зміна класу професійного ризику здійснюється один раз на рік за результатами роботи страхувальника за минулий календарний рік. Новий клас професійного ризику встановлюється з початку поточного року. У разі систематичного порушення НПАОП, внаслідок чого підвищується ризик настання нещасних випадків і професійних захворювань, а також у разі непроведення атестації робочих місць за умовами праці, підприємство у будьякий час за рішенням відповідного робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків може бути віднесено на основі відповідного подання страхового експерта, який обслуговує це підприємство, до іншого, вищого класу професійного ризику виробництва. Такий захід може мати і зворотню дію з початку фінансового року, зокрема, у разі проведення атестації та затвердження заходів щодо покращення умов праці. Виконання статутних

функцій та обов'язків Фонду щодо запобігання нещасним випадків та профзахворювань покладається на страхових експертів з охорони праці, які провадять свою діяльність відповідно до Положення про службу страхових експертів з охорони праці, профілактики нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Метою діяльності служби страхових експертів є контроль за додержанням законодавства про страхування від нещасного випадку; адекватності страхових виплат і соціальних послуг ступеню важливості страхової події (випадку виробничої травми, професійного захворювання, отруєння, смерті від професійного захворювання тощо), впровадження механізму економічної зацікавленості страхувальників у зниженні страхових ризиків, впровадження і контроль виконання профілактичних програм на підприємствах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, сприяння здійсненню заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам, захист економічних інтересів Фонду та застрахованих осіб при здійсненні страхових виплат. Страхові експерти з охорони праці мають право:

1) безперешкодно та в будь-який час відвідувати підприємства для перевірки стану умов і безпеки праці та проведення профілактичної роботи з цих питань;

2) у складі відповідних комісій брати участь у розслідуванні нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, а також у перевірці знань з охорони праці працівників підприємств;

3) одержувати від роботодавців пояснення та інформацію, в тому числі у письмовій формі, про стан охорони праці та види здійснюваної діяльності;

4) брати участь у роботі комісій з питань охорони праці підприємств;

5) вносити роботодавцям обов'язкові для виконання подання про порушення законодавства про охорону праці, а органам виконавчої влади з нагляду за охороною праці — подання щодо застосування адміністративних стягнень або притягнення до відповідальності посадових осіб, які допустили ці порушення, а також про заборону подальшої експлуатації робочих місць, дільниць і цехів, робота на яких загрожує здоров'ю або життю працівників;

6) складати протоколи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом;

7) брати участь як незалежні експерти в роботі комісій з випробувань та приймання в експлуатацію виробничих об'єктів, засобів виробництва та індивідуального захисту, апаратури та приладів контролю.

Запитання для самоконтролю

1. Перелічіть загальні закони, що визначають основні положення про охорону праці в Україні.
2. Назвіть основні спеціальні законодавчі акти в галузі охорони праці.
3. Дайте визначення державних нормативних актів про охорону праці.
4. Поясніть, чим міжгалузеві НПАОП відрізняються від галузевих?
5. Що таке ВДОП? 6. Охарактеризуйте процедуру вдосконалення Державних стандартів Системи стандартів безпеки праці (ГОСТ ССБТ).
7. Проаналізуйте I-IV розділи Закону України «Про охорону праці».
8. Проаналізуйте V-VIII розділи Закону України «Про охорону праці».
9. Поясніть, чому Кодекс законів про працю України (КЗпП) є основним законом національного трудового законодавства?
10. Наведіть особливості укладання та функціонування колективного договору.
11. Проаналізуйте особливості трудового договору та його види.
12. З'ясуйте особливості охорони праці жінок.
13. Поясніть, які є особливості реєстрації підприємства, та визначення його класу професійного ризику?
14. Визначте, чим в порядку державного соціального страхування забезпечуються працівники згідно з Законом «Про загальнообов'язкове соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням»?
15. Охарактеризуйте специфіку управління та формування бюджету Фонду соціального страхування від нещасних випадків.
16. З'ясуйте мету діяльності служби страхових експертів та їх права.
17. Перелічіть та охарактеризуйте основні нормативні акти про охорону праці, що діють у межах підприємства.
18. Дайте визначення інструкції з охорони праці та назвіть основні її види.

19. Поясніть, чим відрізняються інструкції, що належать до державних міжгалузевих нормативних актів про охорону праці, від примірних інструкцій та інструкцій, що діють на підприємстві?

20. Охарактеризуйте процедуру розробки та перегляду інструкцій з охорони праці.

21. З'ясуйте особливості дисциплінарної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці.

22. Визначте специфіку накладання адміністративної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці.

23. Поясніть, які особи можуть нести матеріальну відповідальність за порушення законодавства про охорону праці?

24. Охарактеризуйте особливості настання кримінальної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці.

Лекція 4

Тема: Виробничі травми, професійні захворювання

План:

1. Поняття про виробничі травми та професійні захворювання
2. Причини виробничого травматизму та захворювань
3. Розподіл травм за ступенем тяжкості та травмуючим фактором
4. Методи аналізу травматизму

Основні поняття: травма, виробнича травма, захворювання, професійне захворювання, нещасний випадок, механічні травми, теплові травми, хімічні травми, електричні травми, променеві травми, комбіновані травми, статистичний метод, монографічний метод, економічний метод, ергономічний метод, прогностичний метод.

1. Поняття про виробничі травми та професійні захворювання

Травматизм – слово грецького походження (trauma – пошкодження, поранення). На виробництві травми (нешасні випадки) головним чином стаються внаслідок непередбаченої дії на робітника небезпечного виробничого фактору при виконанні ним своїх трудових обов'язків.

Травма – порушення анатомічної цілісності організму людини або його функцій внаслідок дії небезпечних виробничих факторів.

Виробнича травма – це раптове механічне (забої, переломи, рани тощо), фізичне (рухомі вузли машин, механізмів, інструмент, оброблюваний матеріал, ненормальні метеорологічні умови, недостатня освітленість робочої зони, шум та вібрація тощо), хімічне (хімічні опіки, загальнотоксичні гострі отруєння тощо), біологічне (мікроорганізми, бактерії, віруси, рослинні та тваринні макроорганізми), психофізіологічне (фізичне та нервово перевантаження організму людини), комбіноване та інше пошкодження людини у виробничих умовах (ДСТУ 2293-93). За ступенем важкості наслідків нещасні випадки поділяють на легкі (втрата працездатності на 1 день), важкі (втрата працездатності більше як на 1 день) і смертельні. Висновок про важкість травм дають лікарі медичних установ згідно з відповідними нормативними документами. Залежно від кількості потерпілих, нещасні випадки поділяються на поодинокі і групові. До останніх відносяться нещасні випадки, які сталися одночасно з двома і більше потерпілими. Незалежно від важкості отриманих травм, такі нещасні випадки кваліфікують як важкі.

Механічні та фізичні фактори переважно викликають травми. Теплові, хімічні, біологічні та психофізіологічні у більшості випадків зумовлюють захворювання. Однак, різкої межі за характером дії на організм людини між згаданими факторами немає.

Нещасний випадок – випадок з людиною внаслідок непередбаченого збігу обставин та умов, за котрих завдається шкода здоров'ю або настає смерть потерпілого. Нещасний випадок на виробництві пов'язується з дією на працівника небезпечного виробничого фактора.

Усі нещасні випадки відносяться до таких, що пов'язані з роботою, і до побутових. Віднесення травми до тієї чи іншої категорії являє собою юридичний акт і здійснюється на основі спеціальних правових норм і правил. Нещасний випадок на виробництві можна кваліфікувати як раптове пошкодження здоров'я працівника при виконанні трудових обов'язків або при обставинах, спеціально зумовлених законом. При цьому не має значення, чи працює робітник на підприємстві постійно, тимчасово або сезонно, є штатним чи позаштатним, працює на основній роботі чи за сумісництвом, оскільки у перерахованих випадках він вступив у трудові відносини з підприємством.

Визначення причин нещасних випадків на виробництві є складним і відповідальним моментом. Дуже часто в цій справі допускають грубі помилки, що невірно відображає фактичний бік справи і веде до неправильних висновків, спрямовує зусилля у боротьбі з виробничим травматизмом у хибному напрямку.

Статистика нещасних випадків свідчить про те, що, незважаючи на різноманітність засобів безпеки праці під час роботи на машинах (особливо універсальних), виробничий травматизм поки що має місце. Одна з причин цього - мала ефективність цих засобів. У зв'язку з викладеним існує гіпотеза про хвилеподібність уваги працюючих до небезпеки, коли формується деякий середній рівень уваги до небезпеки. Після того, як стався нещасний випадок, рівень уваги до безпеки праці на підприємстві різко зростає, а з часом поступово спадає.

Професійне захворювання – патологічний стан, зумовлений тривалою роботою за шкідливих умов праці і пов'язаний з надмірним напруженням організму або несприятливою дією виробничих факторів.

Професійні захворювання і отруєння (надалі – профзахворювання) – це захворювання, котрі викликані впливом виробничих факторів і трудового процесу, а також захворювання, щодо яких встановлено причинний зв'язок з впливом певного виробничого фактора чи процесу та непрофесійні фактори, що викликають аналогічні зміни в організмі (бронхіт, алергійні захворювання, катаракта, втрата зору і слуху, силікоз та інші). Віднесення захворювання до професійного проводиться відповідно до списку професійних захворювань, затвердженого МОЗ.

Крім професійних, на виробництві виділяють групу, яку називають умовно виробничими захворюваннями. До них відносять хвороби, які не відрізняються від звичайних хвороб. Наприклад, у працівників, котрі виконують фізичну роботу в незадовільних умовах, часто виникають захворювання, такі як радикуліт, варикозне розширення судин, виразка шлунку та інші. Якщо праця вимагає великого нервово-психічного напруження, то частіше виникають різні неврози і хвороби серцево-судинної системи.

Згідно з «Положенням про розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на підприємствах, в установах і організаціях», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1993р. №623, травми поділяють на легкі, важкі та зі смертельним наслідком. Крім того, травми можуть бути груповими (якщо травмується два і більше робітників).

За результатами розслідування на облік беруться нещасні випадки, які сталися:

- під час виконання трудових обов'язків (у тому числі під час відряд-жень), а також дій в інтересах підприємства без доручення власника;
- на робочому місці, на території підприємства або в іншому місці роботи протягом робочого часу, включаючи встановлені перерви;
- протягом часу, необхідного для приведення в порядок знаряддя виробництва, засобів захисту, одягу перед початком або після закінчення роботи, а також для особистої гігієни;
- під час проїзду на роботу або з роботи на транспорті підприємства або сторонньої організації, яка надала його згідно з договором (заявкою), а також на власному транспорті, який використовується в інтересах виробництва;
- під час аварій (пожеж тощо), а також під час їх ліквідації на виробничих об'єктах;
- під час надання підприємством шефської допомоги;
- на транспортному засобі, стоянці транспортного засобу, в порту заходу судна, на території вахтового селища з працівниками, які перебували на змінному відпочинку (провідник, працівник рефри-жераторної бригади, шофер-змінник, працівник морських і річкових суден, а також ті, що працюють за вахтово-експедиційним методом);
- у робочий час при прямуванні пішки, на громадському, власному транспортному засобі, або який належить підприємству чи сторонній організації, з працівником, робота якого пов'язана з переміщенням між об'єктами обслуговування;
- під час прямування пішки або на транспортному засобі до місця роботи чи назад за разовим завданням власника або уповноваженого ним органу без оформлення посвідчення про відрядження.

Рішення про складання акту за формою Н-І про такий нещасний випадок, взяття його на облік приймається комісією з розслідування, залежно від конкретних обставин і причин.

Якщо в результаті розслідування встановлено факт самогубства, звичайної смерті працівника або одержання травми під час вчинення ним злочину, акт за формою Н-І не складається і нещасний випадок не береться на облік, як виробничий.

2. Причини виробничого травматизму та захворювань

Постійний і різнобічний аналіз травматизму і профзахворювань розглядається як одна з головних функцій керування безпекою праці та прийняття основних заходів щодо усунення причин травматизму та захворювань.

Загальноприйнята класифікація причин виробничого травматизму виглядає наступним чином.

Технічні причини, котрі можна охарактеризувати як причини, що залежать від рівня організації праці на виробництві, а саме: недосконалий

технологічний процес, конструктивні недоліки обладнання, інструментів та пристосувань, недостатня механізація важких робіт; недосконале огороження, відсутність спеціальних захисних засобів, засобів сигналізації та блокувань, недостатня міцність та надійність машин, шкідливі властивості оброблюваного матеріалу тощо. Ці причини інколи називають конструктивними або інженерними.

Організаційні причини, що повністю залежать від рівня організації праці на виробництві. До них можна віднести: незадовільний стан території, проїздів, проходів, порушення правил експлуатації обладнання, транспортних засобів, порушення технологічного регламенту, порушення правил і норм при транспортуванні, складанні і зберіганні матеріалів і деталей; порушення норм і правил при плановому технічному обслуговуванні та ремонті обладнання, транспортних засобів і інструменту; недоліки при навчанні робітників безпечним методам праці; недостатній технічний нагляд за небезпечними роботами; використання машин, механізмів і інструменту не за призначенням; відсутність або незадовільне огороження робочої зони; відсутність або невикористання засобів індивідуального захисту тощо.

Санітарно-гігієнічні причини, до котрих можна віднести: перевищення (відносно) запиленості та загазованості повітря робочої зони; відсутність або недостатнє природне освітлення, підвищену пульсацію світлового потоку; підвищений рівень шуму та вібрації, інфразвукових та ультразвукових коливань на робочому місці; підвищений рівень ультразвукової та інфрачервоної радіації тощо.

Психофізіологічні причини, до котрих відносяться фізичні, нервово-психічні перевантаження працюючих.

Психофізіологічні причини – грубі помилки в діях, пов'язані з фізіологічним (втомленість), психічним (підвищена дратливість) або хворобливим станом працівників. Найбільш частими конкретними причинами виробничого травматизму на виробничих підприємствах є: відсутність інструкцій з охорони праці; робота на несправному обладнанні або на обладнанні без засобів захисту; відсутність засобів проти випадкового ураження працівників електричним струмом; відсутність драбин, які б відповідали вимогам правил техніки безпеки; розвантаження і транспортування вантажів без застосування відповідних механізмів і пристосувань; користування несправним реманентом, пристосуванням та інструментом.

Людина може припускатися помилок у своїх діях внаслідок фізичного, статичного або динамічного перевантаження, розумового пере-напруження, перенапруження аналізаторів (зорового, слухового, тактильного), монотонності праці, стресових ситуацій, хворобливого стану. Травму може викликати незадовільність анатомо-фізіологічних і психічних особливостей організму людини залежно від характеру виконуваної роботи. У сучасних складних технічних системах управління, в конструкціях машин, приладів і систем управління ще недостатньо враховуються фізіологічні і антропологічні особливості і можливості людини.

Незадовільна організація праці зумовлює надмірні фізичні і нервові перевантаження, що прискорює стомлюваність робітників. У такому стані

знижується чутливість до різних подразників виробничого середовища, притуплюється увага, пильність. Це призводить до того, що ближче до кінця робочої зміни різко підвищується кількість нещасних випадків, причинами яких є помилкові дії потерпілих.

Важливе значення серед факторів, які зумовлюють виробничий травматизм, мають попередні нещасні випадки, психофізіологічний стан потерпілих. При цьому несприятливий психофізіологічний стан може бути пов'язаний як з об'єктивними причинами (погана організація праці), так і суб'єктивними, залежними від особливостей особистого стану потерпілих (необережність, поспіх, втома, роздратування, ризик тощо).

Особисті якості працівників (швидкість реакції, активність, відповідальність, дисциплінованість і т. ін.) також впливають на їх схильність до нещасних випадків. Це вказує, що особисті якості потерпілих значно впливають на той факт, що в схожих екстремальних ситуаціях одні стають жертвами нещасних випадків, а другі - ні.

3. Розподіл травм за ступенем тяжкості та травмуючим фактором

Відповідно до впливу чинників виробничого середовища на працівників травми поділяють на механічні, теплові, хімічні, електричні, променеві, комбіновані.

Механічні травми (уражені частини тіла, переломи, рани тощо) можуть бути заподіяні рушійними частинами виробничого устаткування та оброблюваними предметами, інструментом, переміщуваним вантажем. Вони можуть виникнути при падінні працівника (якщо приміщення захарашено устаткуванням, зіпсовані переносні драбини).

Теплові травми (опіки, обмороження, теплові удари) викликані переважно прямим доторканням до поверхні виробничого устаткування, впливом полум'я, гарячих предметів; раптовою дією розплавленого металу, гарячої рідини, гарячої пари чи газу. Обмороження є наслідком дії низьких температур повітря, устаткування чи предметів.

Хімічні травми являють собою хімічні опіки, гостре отруєння концентрованими кислотами, лужними розчинами та ін. Їх працівник може отримати при транспортуванні та переливі кислот, лугів, виготовленні розчинів, ремонті та чищенні апаратури.

Електричні травми пов'язані з проникненням струму через організм людини. Причини електричних травм на виробництві різноманітні: обриви дроту, доторкання до неізольованих дротів чи предметів під напругою.

Променеві травми пов'язані з впливом випромінювання.

Комбіновані травми можуть бути заподіяні кількома видами впливу (наприклад, механічна дія й ураження струмом та ін.).

За ступенем тяжкості травми розподіляються на 2 категорії: тяжкі і легкі.

До тяжких травм відносяться:

За характером отриманих ушкоджень:

- відкрита проникаюча черепно-мозкова травма;
- перелом черепа;

- внутрішньочерепна травма важкого і середньоважкого ступеня тяжкості;
- поранення, проникаючі в просвіт глотки, гортані, трахеї, стравоходу, а також ушкодження щитоподібної і вилочної залози;
- проникаючі поранення хребта;
- ушкодження хребців шийного відділу хребта, у тому числі і без порушення функції спинного мозку;
- нестабільні ушкодження грудних або поперекових хребців;
- закриті ушкодження спинного мозку;
- поранення грудної клітки, що проникають в плевральну порожнину, порожнину перикарду або клітковину середостіння, зокрема без ушкодження внутрішніх органів;
- поранення живота, що проникають в порожнину очеревини;
- поранення, що проникають в порожнину сечового міхура або кишечника;
- відкриті поранення органів заочеревинного простору (нирок, наднирників, підшлункової залози);
- розрив внутрішнього органа грудної або черевної порожнини або порожнини таза, заочеревинного простору, розриви діафрагми, розриви передміхурової залози, розрив сечоводу, розрив перетинкової частини сечовипускального каналу;
- переломи заднього півкільця таза з розривом клубово-крижового зчленування і порушенням безперервності тазового кільця або подвійні переломи тазового кільця в передній і задній частинах з порушенням його безперервності;
- вивихи та переломовивихи великих суглобів кінцівок;
- закриті та відкриті переломи довгих кісток кінцівок;
- множинні переломи п'ясних та плесневих кісток;
- ушкодження крупної кровоносної судини: аорти, сонної (загальної, внутрішньої, зовнішньої), підключичної, плечової, стегнової, підколінної артерій або супроводжуючих їх вен;
- термічні (хімічні) опіки IV ступеня з площею ураження, що перевищує 1% поверхні тіла;
- опіки III ступеня з площею ураження, що перевищує 10% поверхні тіла;
- опіки III ступеня кисті, стопи, ділянок великих суглобів, шиї, статевих органів з площею ураження, що перевищує 1% поверхні тіла;
- опіки II ступеня з площею ураження, що перевищує 20% поверхні тіла;
- опіки дихальних шляхів з опіками обличчя і волосистої частини голови;
- електротермічні ураження (низько- та високовольтні) з ураженням шкіри та субфасціальних структур тіла;
- відмороження III-IV ступеня, загальне охолодження організму;

- радіаційні ураження середнього (12-20 Гр) і важкого (20 Гр і більше) ступеня тяжкості;
 - переривання вагітності;
 - ушкодження периферичної нервової системи з функціональними порушеннями;
 - тривалі розлади здоров'я з тимчасовою втратою працездатності на 60 днів і більше;
 - стійка втрата працездатності (інвалідність);
 - травми органа зору, що супроводжуються порушенням зору.
- Травми, що в гострий період супроводжуються:
- шоком будь-якого ступеня тяжкості і будь-якого генезу;
 - комою різної етіології;
 - гострою серцевою або судинною недостатністю, колапсом, важким ступенем порушення мозкового кровообігу;
 - гострою нирковою або печінковою недостатністю;
 - гострою дихальною недостатністю;
 - розладом регіонального і органного кровообігу, що призводить до інфаркту внутрішніх органів, гангрені кінцівок, емболії (газової і жирової) судин головного мозку, тромбоемболії;
 - сепсисом.
- Травми, які призвели до тяжких наслідків:
- втрата зору, слуху, мови;
 - втрата якого-небудь органа або повна втрата його функції (при цьому втрата найважливішої у функціональному відношенні частини кінцівки (кисті або стопи) прирівнюються до втрати руки або ноги);
 - психічні розлади;
 - втрата репродуктивної здатності;
 - невиправне понівечення обличчя.
- До легких травм відносяться:
- ушкодження, що не вказані в переліку тяжких травм;
 - розлади здоров'я з тимчасовою втратою працездатності тривалістю до 60 днів.

4. Методи аналізу травматизму

Метою аналізу виробничого травматизму є розробка заходів щодо попередження нещасних випадків. Для цього необхідно систематично аналізувати і виявляти причини, що їх зумовлюють. Найбільш розповсюдженими методами аналізу виробничого травматизму є такі: статистичний і монографічний, заслуговують уваги економічний, ерго-номічний, прогностичний методи.

Статистичний метод базується на аналізі статистичної документації з травматизму. Вихідними даними для аналізу є матеріали, що містяться в актах за формою Н-1, який складається про нещасний випадок, внаслідок якого працівник згідно з медичним висновком втратив працездатність на один день і

більше або виникла необхідність перевести його на іншу, легшу роботу, терміном не менш ніж на один день, а також у звітах підприємства за формою 7-Т. Згадані документи містять наступні дані: кількість нещасних випадків, що викликали втрату працездатності на чотири і більше робочих днів за звітний період А; кількість днів непрацездатності, викликаних нещасними випадками за звітний період Д; середня спискова чисельність працюючих на підприємстві за звітний період Б.

За зібраними даними визначаються три показники виробничого травматизму:

- показник частоти травматизму Пч
- показник важкості травматизму П
- показник непрацездатності Пн

З метою кількісної оцінки рівня захворюваності на виробництві розраховують показник частоти випадків захворювань та показник важкості захворюваності.

Власник підприємства зобов'язаний інформувати працівників про стан охорони праці, причини нещасних випадків, професійних захворювань та про заходи, котрих вжито для їх усунення та для забезпечення умов праці на рівні нормативних вимог.

Монографічний метод аналізу травматизму базується на аналізі небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які властиві тому чи іншому елементові виробничого процесу (обладнанню, технологічному процесу, індивідуальним засобам захисту та іншим факторам). За цим методом поглиблено вивчають обставини нещасних випадків, а якщо виникає потреба, то проводять спеціальні дослідження і експерименти. Внаслідок вивчення великої кількості виробничих факторів з'ясовуються реальні причини нещасних випадків на основному робочому місці, на дільниці або на одній групі технологічного обладнання. Монографічний метод можна використати і для розробки заходів з охорони праці при проектуванні нових виробництв.

Економічний метод полягає у визначенні економічних втрат від виробничого травматизму з метою визначення економічної доцільності розробки та впровадження заходів з охорони праці.

Однак цей метод не дозволяє з'ясувати причини травматизму, тому його вважають підметодом.

Ергономічний метод базується на комплексному вивченні системи «людина-машина (техніка)-середовище» (ЛМС).

Вирішення ергономічних проблем, котрі виникають в процесі експлуатації системи ЛМС, доцільно проводити у напрямку опрацювання методів об'єктивного прогнозу змін якості діяльності людини під впливом різних несприятливих факторів та умов зовнішнього середовища (активність Сонця, гравітація Місяця, магнітні та гравітаційні поля Землі тощо), удосконалення моделей індивідуальної та групової діяльності людей в різних умовах.

Ергономічний метод дозволяє досліджувати причини нещасних випадків залежно від індивідуальних особливостей людини і санітарно-гігієнічних умов; психофізіологічної структури діяльності; виду системи ЛМС і як вирішуються

нею проблеми; елементарного акту діяльності, котрий зумовив нещасний випадок та інші. По кожному нещасному випадку заповнюється спеціальний акт, що за формою нагадує акт Н-1, який містить 22 групи питань.

Прогностичний метод базується на прогнозуванні (передбаченні) нещасних випадків на основі вивчення і виявлення потенційної небезпеки. Аналізуються всі облікові і звітні матеріали про нещасні випадки, загальні та професійні захворювання, матеріали всіх видів контролю стану охорони праці; дані санітарно-технічних паспортів об'єктів, робочих місць, діляниць і цехів; матеріали спеціальних обстежень будівель, об'єктів, приміщень, обладнання тощо.

Прогностичний метод включає три підметоди:

- морфологічний підметод, що базується на детальному вивченні конструкції обладнання, виявленні його недоліків, характеру техно-логічних операцій і прогнозування можливих нещасних випадків;
- екстраполяційний підметод, що базується на виборі математичної функції, яка б достовірно описала явище травматизму;
- підметод експертних оцінок, що базується на вивченні думок кваліфікованих фахівців в галузі охорони праці шляхом анкетування.

Складність застосування підметодів при прогнозуванні умов праці визначається не тільки комплексним характером життєдіяльності, але й великою кількістю науково-технічних, виробничих, гігієнічних, органі-заційних, соціальних та інших факторів, що забезпечують ефективність веж зусиль, що вживаються з метою забезпечення життєдіяльності.

Питання для самоперевірки

1. Що таке виробнича травма?
2. Що таке професійне захворювання?
3. Назвати основні причина виробничого травматизму
4. Назвати основні причини професійних захворювань
5. Які бувають травми за ступенем тяжкості?
6. Які бувають травми за травмуючим чинником?
7. Охарактеризувати основні методи аналізу травматизму